

SZEMLE

HANS BLOSEN OG RIKKE AGNETE OLSEN (UDGIVET)

JOHANNES BENGEDANS' BØSSEMESTER- OG KRIGSBOG OM KRIGSKUNST OG KANONER

Under medvirken af Aage Andersen, Bendt Falkesgaard Pedersen,
Frede Storborg

(Universitetsforlag, Aarhus, 2006. Bind I. 287 o., Bind II. 149 o.)

Be kell vallanom, nem ismerem a dán könyvkiadás és történeti kutatás eredményeit. Ennek részben nyelvi okai vannak, részben pedig eddigi ismereteim alapján úgy véltem, hogy a hadügy fejlődése szempontjából Dániát felesleges külön területként kezelni, mivel ott e téren alapvetően a német befolyás érvényesült. Midőn a jelen ismertetés tárgyát képező kiadvány kezembe került, tulajdonképpen igazolódtam e nézetem, másfelől azonban megerősítést nyert, hogy bármikor és bárholnan, olykor nem várt helyekről is rendkívül értékes és fontos kéziratok és könyvek kerülhetnek elő.

Az eredeti tüzérségi szakkönyv szerzője, a Hessen tartománybéli, Kasseltől északra levő Grebensteinből származó *Johannes Bengedans* tüzemester a XV. század első felében élt. Az 1440-es években a német lovagrend, illetve a dán király, III. Keresztély, annak halála (1448) után pedig Karl Knutsson svéd király szolgálatában állt. Fennmaradt levelei alapján a kutatók joggal következtetnek arra, hogy akkoriban, tehát nagyjából 1550 körül írhatta hadtudományi munkáját. Ezen kívül személyéről szinte semmit sem tudunk, bár műve alapján minden bizonnyal a korszak polihisztorai köze tartozhatott.

A *Büchsenmeister- und Kriegsbuch* története is több rejteletet tartogat. Létezésének első 250 évét teljes homály fedi. Csak 1700 után bukkant fel, midőn a dán-izlandi tudós és kéziratgyűjtő, Arni Magnusson (1663–1730) birtokába került, ám arról megint nincs információ, hogy az hol és miként történt. Magnusson később a koppenhágai egyetem professzora lett, és halála előtt az egyetemre hagyta gyűjteményét. Az képezte a később a tulajdonosá-

ról elnevezett *Arnemagnaeen* Gyűjtemény alapját, amelyben a kéziratot mind a mai napig őrzik. A későbbiekben készült katalógusok mindegyike tartalmazza a művet, és a német filológusok is többször említik. A dán kutatás számára azonban mindvégig rejtve maradt, mígnem Aage Andersen történész 1990-ben újra felfedezte. A kódexről az 1998-ban Grazban tartott „Château Gaillard” konferencián Rikke Agnete Olsen számolt be az összegyűlt várkutatóknak, s az ott feltámadt érdeklődés nyomán születet meg e kiadás.

A *Büchsenmeister- und Kriegsbuch* sokkal inkább tüzérek számára készült gyakorlati útmutató, mint elméleti szakmunka, hasonlatos az 1420-as évekből származó *Feuerwerksbuch*hoz, amelyet a legkorábbi, ilyen jellegű műként tartanak számon. A benne található illusztrációk alapján erősen valószínűsíthető, hogy Bengedans ismerte a korszak másik ilyen jellegű munkáját, a Konrad Keyser által készített *Bellifortist* is.

A mű tehát egy nagyon korainak számító tüzérségi szakmunka, amely áttekintést ad azokról a gyakorlati dolgokról, amiket egy tüzemesternek akkoriban tudnia kellett. Elsősorban löpor- és salétromtisztítási recepteket tartalmaz, továbbá leírja a lövegek kezelésének technikáját, valamint szó van benne az ostromtechnikáról is. A tüzér szakma korai állapotát, a számos technikai problémát és a kémiai ismeretek hiányát jellemzi, hogy Bengedans állandóan hangsúlyozza a figyelmet, a gondosságot és mértékek pontos betartását. Rendkívül érdekes a gazdag képanyag, mely részben a szövegben, főként azonban a munka végén található. Az ábrázolásokon mindenféle „tűzes szerszám,” továbbá külön-

féle lövegek, valamint ostromtechnikai eszközök láthatók. Némelyiküknél egyértelmű, mit is akart a szerző bemutatni, jónéhány olyan is akad azonban, ahol ma már megállapíthatatlan, miként is nézhetett ki az eredeti eszköz (ha egyáltalán valaha is megépítették és használták).

A *Büchsenmeister- und Kriegsbuch* egyébként minden valószínűség szerint befejezetlen: egyrészt a mű nincs lezárva, másrészt hiányzik az ajánlás is, ami a korban már szinte kötelezőnek számított. Ugyancsak erre utal, hogy szövegben számos ismétlés és pontatlanság található. Feltűnő továbbá, hogy a szöveg és a rajzok között sok esetben semmiféle összefüggés nincs, mintha az ábrák magyarázata még megírásra várt volna. A munka végén levő ábrázolások közül az utolsó néhány darab pedig kidolgozatlan és nincs kifestve.

A kétkötetes kiadás első részében a kézirat gondosan elkészített faksimiléje található, ami Bengedans saját kezű, a korszakra olyanmire jellemző stílusú, színes rajzai díszítenek. Ezt követi az eredeti felnémet és alnémet szöveg dán és modern német nyelvű fordítása, az eredeti foliók szerinti tördelésben, jegye-

tekkel ellátva. A második kötet tartalmazza az apparátust, melynek élén a betűhív átirat áll, ismét az eredeti foliókiosztásnak megfelelő rendben, bőségesen jegyzetelve. Ezt követi Bengedans három fennmaradt levele faksimilében, betűhív átiratban és kétnyelvű fordításban. Természetesen nem hiányzik a kézirat részletes, mindenre kiterjedő leírása sem.

A kiadvány készítői nagy gondot fordítottak a katonai vonatkozások értelmezésére és magyarázatára. Külön fejezetet szenteltek a Bengedans által leírtak kémiai vonatkozásainak, kiegészítve a kémiai szakkifejezések szótárával. Hasonlóképp foglalkoztak a könyvben használatos mértékegységekkel, továbbá alapos ismertetést kapunk a korszak haditechnikájáról és a szakszavakról is. A sort az ajánlott irodalom zárja.

Összességében szakszerű, alapos, minőségét tekintve pedig átlagon felüli kiadványt tarthat kezében az Olvasó. Be kell vallanom, nekem mégis kicsit keserű lett a szám íze e kötet láttán. Vajon az ugyancsak a tüzéségről szóló nagyszabeni kódexnek mikor születik ilyen kiadása?

Domokos György

FERENC TÓTH

SAINT-GOTTHARD 1664 – UNE BATAILLE EUROPÉENNE

Préface de Jean Bérenger (Histoire, Mémoire & Patrimoine)

(*Panazol, LaVauzelle, 2007. 172 o.*)

Az európai történelemkönyvek lapjain fontos helyet foglal el a Don Juan d’Austria vezette keresztény hadiflotta 1571. október 7-én Lepantónál aratott győzelme a török hajóhad felett, ám többnyire nem esik szó az 1663–64. évi magyarországi török háború során 1664. augusztus 1-jén, Szentgotthárd mellett lezajlott csatáról, amelyben a szövetséges (német-római birodalmi, francia, osztrák örökös tartományokbeli) erők az első komoly csapást mérték a Porta szárazföldi hadseregére. A francia olvasók mindezedig csak igen keveset tudhattak ez utóbbi eseményről, annak ellenére, hogy abban számottevő francia erő is részt vett. Ezt a hiányt pótolja most a Sorbonne-on doktorált és habilitált Tóth Fe-

rencnek, a XVII–XVIII. századi magyar–francia kapcsolatok avatott szakértőjének a LaVauzelle kiadó jóvoltából napvilágot látott francia nyelvű összefoglalása „Szentgotthárd 1664. Egy európai csata” címmel.

Mint már a cím is mutatja, Tóth jelentős európai eseményként értékeli a Rába mentén történeteket. Konceptiója szerint a szentgotthárdi csata nem csak közös osztrák–magyar történelmünk része, hanem összeurópai örökségünk. Ezt hangsúlyozza a kötet szerkezete, gondolatmenete, valamint a Sorbonne professzorának, az itthoni történészkörökben is jól ismert Jean Bérenger-nak az esemény nemzetközi összefüggéseit és a szerző tudományos pályáját felvázoló előszava is.